

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ
ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ
πρόσθεση όχι αφαίρεση
πολλαπλασιασμός όχι διαίρεση

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

**ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ
ΤΗΣ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ**

ΔΡΑΣΗ 9/ΥΠΟΕΡΓΟ 2/Α.Π.Θ./ΠΑΚΕΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2.5

Έκθεση αξιολόγησης των αποτελεσμάτων της επιμόρφωσης για τους εκπαιδευτικούς της Δράσης: *Ενισχυτική διδασκαλία σε μαθητές/τριες Δημοτικού Σχολείου* για το διάστημα Σεπτεμβρίου 2011 - Ιουλίου 2013

Επιστημονικές Υπεύθυνες: Χαρά Δαφέρμου & Μαρία Σφυρόερα

Επιστημονικοί συνεργάτες: Ζωή Γαβριηλίδου, Αναστασία Δημητρίου, Άννα Κλώθου, Φωτεινή Κωστούδη, Βικτωρία Λαγοπούλου, Σοφία Μώραλη, Αχμέτ Νιζάμ, Μανώλης Πατσαδάκης

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

**ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ**
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ**

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

**ΕΣΠΑ
2007-2013**
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα

1. Αναγκαιότητα και ιστορικό της επιμορφωτικής δραστηριότητας για την υποστήριξη της δράσης 1.	3
2. Προφίλ και αριθμός των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στις επιμορφωτικές συναντήσεις κατά τη διάρκεια της τριετίας.....	5
3. Αναλυτική Αναφορά στην επιμορφωτική δραστηριότητα και στις βασικές της επιδιώξεις.....	6
4. Μεθοδολογία Αξιολόγησης της επιμορφωτικής δραστηριότητας.....	9
4.1 εργαλεία αξιολόγησης.....	9
4.2 ερευνητικά δεδομένα.....	9
4.3 αποτελέσματα της επιμορφωτικής δραστηριότητας.....	17

1. Αναγκαιότητα και ιστορικό της επιμορφωτικής δραστηριότητας για την υποστήριξη της δράσης 1

Τα μαθήματα υποστήριξης της ελληνομάθειας των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας σε ώρες εκτός σχολικού ωραρίου σε μειονοτικά και σε δημόσια σχολεία της Θράκης ξεκίνησαν να αναπτύσσονται κατά το σχολικό έτος 2010 - 2011. Όπως αναλυτικά έχει αναφερθεί στην έκθεση αξιολόγησης των αποτελεσμάτων της δράσης «*Ενισχυτική διδασκαλία σε μαθητές/τριες Δημοτικού Σχολείου*», τα μαθήματα αυτά στοχεύουν στη σχολική και κοινωνική ενδυνάμωση των μουσουλμάνων μαθητών μέσω της ενίσχυσης των γνώσεών τους στη ελληνική γλώσσα. Έτσι βασική επιλογή σε σχέση με αυτά τα μαθήματα ήταν αρχικά να δημιουργήσουν κίνητρα στα παιδιά για την ενασχόλησή τους με τα ελληνικά. Όπως είναι γνωστό από τη σύγχρονη έρευνα, η δημιουργία κινήτρων επιτυγχάνεται μέσω της αξιοποίησης των βιωμάτων, των γνώσεων, των εμπειριών και των ενδιαφερόντων των παιδιών, μέσω της αξιοποίησης ελκυστικού για τα παιδιά εκπαιδευτικού υλικού (λογοτεχνικά βιβλία και άλλα έντυπα υλικά, ταινίες, τραγούδια, αξιοποίηση νέων τεχνολογιών κ.λπ.), τελικά μέσω της κατανόησης από πλευράς τους της κοινωνικής και επικοινωνιακής διάστασης της γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα στόχος των μαθημάτων είναι η ενεργή εμπλοκή των παιδιών σε δραστηριότητες που κινούν το ενδιαφέρον τους, που τα αφορούν, που τα βοηθούν να κατανοήσουν γιατί τους χρειάζεται να μιλούν και να γράφουν καλά ελληνικά, αλλά και τα πείθουν ότι μπορούν να αντλήσουν ευχαρίστηση διαβάζοντας και γράφοντας ελληνικά. Στόχος επίσης είναι να μάθουν να εργάζονται σε ομάδες, καθώς οι μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις θεωρείται ότι συμβάλλουν στην προώθηση της μάθησης, αλλά και γιατί η δουλειά σε ομάδες θεωρείται ότι συμβάλλει στην κοινωνική τους ενδυνάμωση και τα καθιστά περισσότερο ευέλικτα να αντιμετωπίσουν τις ολοένα και περισσότερο αυξανόμενες απαιτήσεις στον συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο που τα περιβάλλει (σχετικά με τις βασικές επιδιώξεις των μαθημάτων βλ. περισσότερα στην έκθεση αξιολόγησης της δράσης 1). Για να επιτευχθούν τα παραπάνω, οι εκπαιδευτικοί που θα αναλάμβαναν τα μαθήματα ήταν αναγκαίο να υιοθετούν κατάλληλες παιδαγωγικές προσεγγίσεις, γι αυτό και αποφασίστηκε η συστηματική τους επιμόρφωση.

1^η χρονιά: 2010 - 2011

Την πρώτη χρονιά της ανάπτυξης των μαθημάτων είχε προταθεί σε όλους τους εκπαιδευτικούς που τα ανέλαβαν να παρακολουθούν συστηματικά τα διήμερα επιμορφωτικών συναντήσεων που είχαν σχεδιαστεί και οργανωθεί από το Πρόγραμμα και απευθύνονταν στο γενικό πληθυσμό των εκπαιδευτικών της Θράκης. Αναπτύχθηκαν από τον Ιανουάριο έως και το Μάιο 2011 πέντε συνολικά διήμερα, τα οποία εντάσσονταν στους θεματικούς κύκλους «*Γραμματισμός/ γραμματισμοί στο σχολικό πλαίσιο: θεωρητικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικές πρακτικές*» και «*Διευρύνοντας τους τρόπους και τους χρόνους μάθησης*». Τα θέματα των εισηγήσεων και τα βιωματικά εργαστήρια που αναπτύχθηκαν είχαν σχεδιαστεί με τρόπο ώστε να υποστηρίζουν τις ανάγκες των μαθημάτων στα σχολεία. Τα θέματα των εισηγήσεων που εστίαζαν στην αποδοχή της πολιτισμικής

και της προσωπικής ταυτότητας στην προοπτική της μάθησης, στο πέρασμα από την άτυπη στην τυπική μάθηση σε ό,τι αφορά τα ΜΜΕ, στην εργασία σε ομάδες, στην ανάπτυξη της φιλιανγνωσίας, στην αξιοποίηση της θεατρικής έκφρασης για τη διδασκαλία γνωστικών αντικειμένων διαμόρφωσαν ένα θεωρητικό πλαίσιο για την παρέμβαση, ενώ τα βιωματικά εργαστήρια εφοδίαζαν τους εκπαιδευτικούς με ιδέες δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν να προσαρμοστούν σε διαφορετικά εκπαιδευτικά πλαίσια και υποδείκνυαν στους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς τρόπους κινητοποίησης της ενεργής συμμετοχής των παιδιών (βλ. πρόγραμμα επιμορφώσεων Ιανουάριος - Μάιος 2011). Επιπλέον οι εκπαιδευτικοί συμμετείχαν σε επιμορφωτικές συναντήσεις με εισηγήτριες τις επιστημονικά υπεύθυνες και τους επιστημονικούς συνεργάτες της δράσης σχετικά με τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις και το περιεχόμενο των μαθημάτων.

2^η και 3^η χρονιά: 2011 – 2012 και 2012 - 2013

Από τον Οκτώβριο 2011 έως και τον Ιούνιο 2013 στο πλαίσιο της δράσης 1 «Ενισχυτική Διδασκαλία σε μαθητές/τριες Δημοτικού σχολείου» αναπτύχθηκε επιμορφωτική δραστηριότητα που απευθυνόταν στους εκπαιδευτικούς που εργάζονταν στη συγκεκριμένη δράση και είχε στόχο αφενός να τους καθιστά συμμετόχους στο σχεδιασμό των βασικών αξόνων των μαθημάτων και αφετέρου να εμβραθύνουν περισσότερο σε σύγχρονες παιδαγωγικές – διδακτικές προσεγγίσεις, ώστε να είναι σε θέση να τις αξιοποιήσουν ανταποκρινόμενοι αποτελεσματικά στις βασικές επιδιώξεις του Προγράμματος στα σχολεία (βλ. έκθεση τριετίας δράσης 1, ενότητα 3.1.3). Αντίστοιχα τα βιωματικά εργαστήρια που αναπτύχθηκαν απέβλεπαν συστηματικά στο να εξοικειωθούν οι εκπαιδευτικοί με βιωματικό τρόπο με τη δουλειά σε ομάδες, με τρόπους επεξεργασίας λογοτεχνικών βιβλίων, με την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που συνδέονται με τα βιώματα και τα ενδιαφέροντα των παιδιών και γενικότερα με προσεγγίσεις και δραστηριότητες που προσελκύουν το ενδιαφέρον και καθιστούν ενεργούς συμμετέχοντες όλα τα μέλη της εκάστοτε ομάδας.

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που ασχολήθηκαν με τις μικρές ηλικίες, καθώς στο πλαίσιο της Θράκης η ενίσχυση των κινήτρων ενασχόλησης με την ελληνική γλώσσα και η καλύτερη εκμάθησή της από μικρότερη ηλικία αυξάνει τις πιθανότητες μιας ομαλής σχολικής εξέλιξης και περιορίζει τη διαρροή από την υποχρεωτική εκπαίδευση.

Καθώς, όπως αναφέρεται στην έκθεση για τη δράση 1 (ενότητα 3.1.1), για την καλύτερη υποστήριξη της ελληνομάθειας και την ενίσχυση της ομαλής μετάβασης στο γυμνάσιο των παιδιών των μεγαλύτερων τάξεων συμπεριελήφθησαν και μαθήματα που συνδέονται με τις θετικές επιστήμες, πραγματοποιήθηκαν συστηματικές επιμορφωτικές συναντήσεις και στην προοπτική της ανάπτυξης αυτών των μαθημάτων (βλ. παραρτήματα 1, 2 και 3, σχετικά με τις επιμορφωτικές συναντήσεις για τα θερινά μαθήματα 2011 και 2012, καθώς και για τα μαθήματα της χειμερινής περιόδου 2012 – 2013).

2. Προφίλ και αριθμός των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στις επιμορφωτικές συναντήσεις κατά τη διάρκεια της τριετίας

Στις επιμορφωτικές συναντήσεις συμμετείχαν όλοι οι εκπαιδευτικοί που είχαν αναλάβει τα μαθήματα στη συγκεκριμένη δράση, δηλαδή 61 άτομα το σχολικό έτος 2010 – 2011, 60 άτομα το σχολικό έτος 2011 – 2012 και 56 άτομα το σχολικό έτος 2012 - 2013. Επρόκειτο για εκπαιδευτικούς που είχαν διαφορετικές βασικές σπουδές (μεγαλύτεροι σε ηλικία, που είχαν κάνει τις βασικές τους σπουδές σε Παιδαγωγική Ακαδημία, και νεώτεροι, που είχαν αποφοιτήσει από Παιδαγωγικά τμήματα), διαφορετικές εργασιακές εμπειρίες (κάποιοι που είχαν αρκετά χρόνια εμπειρίας στη δημόσια ή/και στη μειονοτική εκπαίδευση και άλλοι που ήταν αδιόριστοι), διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές (εκπαιδευτικοί μέλη της μειονότητας που είχαν αποφοιτήσει από ελληνικό Πανεπιστήμιο και εκπαιδευτικοί μέλη της πλειονότητας), διαφορετική συνέχεια ως προς τη συνεργασία με το Πρόγραμμα (κάποιοι που είχαν συνεργαστεί με το Πρόγραμμα και σε προηγούμενες φάσεις, κάποιοι που συνεργάζονταν συστηματικά όλη τη διάρκεια της τριετίας (31 συνολικά), άλλοι που μπήκαν στο πρόγραμμα σε μεταγενέστερη χρονική στιγμή (22 προστέθηκαν το 2^ο χρόνο και άλλοι 5 τον τρίτο χρόνο) και κάποιοι ακόμη που εργάστηκαν σ' αυτό ένα ή περισσότερα καλοκαίρια (7 άτομα συνολικά), καθώς το χειμώνα συνέβαινε να έχουν εργασιακές υποχρεώσεις σε άλλη περιοχή.

Οι 19 εκπαιδευτικοί μέλη της μειονότητας που ανέλαβαν μαθήματα στο πλαίσιο της τριετίας (οι 13 συνεργάστηκαν σε όλη τη διάρκεια της τριετίας, ενώ οι 6 προστέθηκαν το 2^ο και τον 3^ο χρόνο) ήταν στο σύνολό τους νέοι και στην πλειοψηφία τους αδιόριστοι (οι 14 από τους 19) και 2 αναπληρωτές. Οι 14 ήταν νεαρές αδιόριστες εκπαιδευτικοί που ανέλαβαν τις μικρότερες ηλικίες, καθώς θεωρήθηκε σημαντικό στα μικρά παιδιά να διδάξουν άτομα που κατανοούν τη μητρική τους γλώσσα, ώστε να μπορούν να τα υποστηρίξουν καλύτερα στην εκμάθηση της ελληνικής. Οι υπόλοιποι 3 εργάζονταν ήδη ως μόνιμοι εκπαιδευτικοί στο ελληνόφωνο πρόγραμμα των μειονοτικών σχολείων που συμμετείχαν. Εκτιμήθηκε γενικότερα ως θετικό να συνεργάζονται στο πλαίσιο των μαθημάτων εκπαιδευτικοί από τη μειονότητα καθώς γνωρίζουν με βιωματικό τρόπο, επειδή τις έχουν αντιμετωπίσει οι ίδιοι, τις μαθησιακές ανάγκες και τις πιθανές δυσκολίες των παιδιών της μειονότητας και θα μπορούσαν να τις συζητήσουν συνεργαζόμενοι και αλληλεπιδρώντας με τους συναδέλφους τους εκπαιδευτικούς της πλειονότητας. Επιπλέον οι μειονοτικοί εκπαιδευτικοί εκτιμήθηκε ότι θα μπορούσαν να λειτουργήσουν στα μάτια των παιδιών, αλλά και των γονιών τους, ως πρότυπο, αφού προέρχονται από την ίδια πληθυσμιακή ομάδα και κατάφεραν να σπουδάσουν: *«Όσο έρχεσαι εδώ θα τη φέρνω στα μαθήματα»* είπε για την κόρη της μία μητέρα σε νεαρή μειονοτική εκπαιδευτικό που δίδασκε στη Μύκη της Ξάνθης. *«Θα τη φέρνω να σε βλέπει, γιατί ήσουν κι εσύ σαν αυτή και κατάφερες να σπουδάσεις. Να σε βλέπει και να ξέρει ότι και αυτή μπορεί και πρέπει να διαβάζει για να τα καταφέρει»*.

Επίσης εκτιμήθηκε ότι ήταν σημαντικό να συμμετέχουν στα μαθήματα του Προγράμματος εκπαιδευτικοί που εργάζονταν και στο πρωινό πρόγραμμα των σχολείων που συμμετείχαν, καθώς αφενός είχαν την ευχέρεια μεγαλύτερης επαφής με τους γονείς και αφετέρου με τη συμμετοχή τους αυτή αφενός ήταν πιθανό να επηρεαστεί η διδασκαλία τους και στο πρωινό πρόγραμμα προς την επιθυμητή κατεύθυνση και αφετέρου είχαν την ευκαιρία να παρατηρήσουν τη διαφορετική

συμμετοχή των παιδιών στο πρωινό πρόγραμμα και στα μαθήματα του Προγράμματος και να αναστοχαστούν σχετικά με αυτήν.

Στοιχεία σχετικά με τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν

Κατά τη διάρκεια της τριετίας, από το σχολικό έτος 2010 – 2011 έως και το σχολικό έτος 2012 – 2013, τα μαθήματα στα σχολεία είχαν αναλάβει οι εκπαιδευτικοί που αναφέρονται παρακάτω, οι οποίοι παρακολουθούσαν και τις επιμορφωτικές συναντήσεις.

Κατά το σχολικό έτος 2010 – 2011 τα μαθήματα ανέλαβαν 61 συνολικά εκπαιδευτικοί, από τους οποίους οι 14 ήταν αδιόριστοι και οι 6 αναπληρωτές, Την επόμενη χρονιά 2011 – 2012 κάποιιοι από τους διορισμένους που συνεργάζονταν με το πρόγραμμα ως εκπαιδευτικοί των σχολείων μετακινήθηκαν σε άλλο σχολείο, ενώ αρκετοί από τους αναπληρωτές ή/και τους αδιόριστους τοποθετήθηκαν ως αναπληρωτές σε άλλη περιοχή. Ύστερα από μελέτη των βιογραφικών τους και σε συνέχεια συνεντεύξεων, προσελήφθησαν 22 ακόμη άτομα, που ήταν στην πλειοψηφία τους αδιόριστοι (13) ή εκπαιδευτικοί δημόσιων ή μειονοτικών σχολείων που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα για πρώτη χρονιά (7). Συνολικά οι εκπαιδευτικοί που συνεργάστηκαν με το πρόγραμμα τη χειμερινή περίοδο της συγκεκριμένης χρονιάς ήταν συνολικά 60, από τους οποίους 20 αδιόριστοι και 2 αναπληρωτές.

Την τρίτη κατά σειρά χρονιά 2012 – 2013 υπήρξαν κάποιες ακόμη μετακινήσεις κυρίως μόνιμων εκπαιδευτικών και αναπληρωτών σε άλλες περιοχές. Στη δύναμη των συνεργαζόμενων εκπαιδευτικών προστέθηκαν 5 ακόμη νεαροί αδιόριστοι εκπαιδευτικοί. Συνολικά οι συνεργαζόμενοι εκπαιδευτικοί αυτού του έτους ήταν 56 και οι αδιόριστοι ανάμεσά τους 25 και 2 αναπληρωτές.

Καθώς κάποιιοι από τους διορισμένους εκπαιδευτικούς που ήταν μόνιμοι εκπαιδευτικοί των σχολείων που συμμετείχαν, προτιμούσαν να μην εργάζονται στα μαθήματα και το καλοκαίρι, η ομάδα συμπληρωνόταν από άλλους, διορισμένους ή αναπληρωτές, που τους ενδιέφερε η συνεργασία με το πρόγραμμα, τη χειμερινή περίοδο όμως εργάζονταν σε άλλες περιοχές. Έτσι οι συμμετέχοντες άλλαζαν ξανά το καλοκαίρι με τους καινούργιους, ακόμη και αν ήταν λίγοι αριθμητικά, να χρειάζονται πάντα περισσότερη επιμορφωτική υποστήριξη.

Μια από τις δυσκολίες μας σε σχέση με την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σχετίζεται με την κινητικότητα που περιγράφηκε παραπάνω, που είχε σαν αποτέλεσμα τη μη σταθερότητα όλων των επιμορφωμένων εκπαιδευτικών, την αδυναμία συμμετοχής κάποιων από αυτούς στο πρόγραμμα σε όλη τη διάρκεια της τριετίας και τη συνεχή προσθήκη νέων συνεργατών, που έπρεπε να επιμορφώνονται εξ αρχής. Αυτή η συνθήκη καθιστούσε αναγκαία την ανάπτυξη συνεχούς επιμορφωτικής δραστηριότητας, ώστε να έχουμε τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα στο πλαίσιο των μαθημάτων.

3. Αναλυτική αναφορά στην επιμορφωτική δραστηριότητα και στις βασικές της επιδιώξεις

Συχνότητα και αριθμός των επιμορφωτικών συναντήσεων

Κάθε σχολικό έτος το Πρόγραμμα στα σχολεία αναπτυσσόταν σε δύο περιόδους, τη χειμερινή περίοδο, στο πλαίσιο της οποίας τα μαθήματα για κάθε τμήμα

αναπτύσσονταν δύο δώωρα ή ένα τρίωρο την εβδομάδα, και τη θερινή περίοδο που διαρκούσε ένα μήνα, τον Ιούλιο, και τα μαθήματα ήταν τρία τρίωρα την εβδομάδα για κάθε τμήμα. Τα μειονοτικά σχολεία σχεδόν στο σύνολό τους συμμετείχαν και στα θερινά μαθήματα, όπου η φοίτηση των μαθητών ήταν ακόμη πιο συστηματική και πολύ λιγότερες οι απουσίες, καθώς τα παιδιά είχαν περισσότερο αδέσμευτο χρόνο χωρίς σχολείο, φροντιστήρια και κατηχητικό, ενώ τα δημόσια, που ήταν στο σύνολό τους σχολεία των πόλεων, δεν συμμετείχαν καθώς ούτε οι εκπαιδευτικοί τους, αλλά ούτε και οι γονείς των μαθητών το επιθυμούσαν.

Κατά τη χειμερινή περίοδο οι επιμορφωτικές συναντήσεις πραγματοποιούνταν με συχνότητα κατά κανόνα μία φορά το μήνα. Μία επιπλέον συνάντηση γινόταν το καλοκαίρι, με την έναρξη των θερινών μαθημάτων. Οι 'καινούργιοι' στο Πρόγραμμα εκπαιδευτικοί είχαν πρόσθετη υποστήριξη στο πλαίσιο επιτόπιων επισκέψεων στα σχολεία ή συναντήσεων σε μικρές ομάδες, όπως αναφέρεται παρακάτω.

Πραγματοποιήθηκαν εννέα (9) συνολικά επιμορφωτικές συναντήσεις κατά τη χειμερινή περίοδο του σχολικού έτος 2011 – 2012 και άλλες εννέα (9) κατά τη χειμερινή περίοδο του σχολικού έτους 2012 – 2013. Μία επιπλέον επιμορφωτική συνάντηση πραγματοποιήθηκε με κάθε έναρξη θερινής περιόδου, για τους εκπαιδευτικούς που θα δίδασκαν σε αυτά τα μαθήματα (βλ. στα παραρτήματα 1, 2 και 3 αναλυτικά τις επιμορφωτικές συναντήσεις που πραγματοποιήθηκαν από τον Ιούλιο 2011 έως και τον Ιούλιο 2013).

Τόπος πραγματοποίησης των επιμορφωτικών συναντήσεων

Προκειμένου να μην απαιτείται οι εκπαιδευτικοί να μετακινούνται από τη μία πόλη στην άλλη, όσες από τις συναντήσεις της χειμερινής περιόδου αφορούσαν ζητήματα σχεδιασμού των μαθημάτων ή αξιολόγησής τους, επαναλαμβάνονταν σε κάθε πόλη, ενώ συναντήσεις που απευθύνονταν σε εκπαιδευτικούς που είχαν αναλάβει συγκεκριμένες ηλικίες μαθητών, π.χ. τις μικρές ή τις μεγάλες ηλικίες, και είχαν περισσότερο εξειδικευμένη εστίαση, όπως τρόπους κινητοποίησης των μικρών παιδιών να θέλουν να μιλήσουν και να γράψουν ελληνικά ή επιδιώξεις και περιεχόμενο των μαθημάτων για τους μαθητές των τελευταίων τάξεων του δημοτικού σχολείου, που επικεντρώνονταν περισσότερο στην προετοιμασία τους για το γυμνάσιο, κάποιες φορές πραγματοποιήθηκαν σε μία από τις δύο πόλεις προκειμένου ο αριθμός των εκπαιδευτικών να είναι μεγαλύτερος και να αναπτύσσονται ισχυρότερες αλληλεπιδράσεις. Αντίστοιχα οργανώθηκαν και οι συναντήσεις των θερινών περιόδων.

Δομή και βασικές επιδιώξεις των επιμορφωτικών συναντήσεων

Οι επιμορφωτικές συναντήσεις άλλοτε στηρίζονταν σε μία κεντρική εισήγηση που έδινε εναύσματα για συζήτηση ανάμεσα στους συμμετέχοντες σχετικά με τις δικές τους διδακτικές εμπειρίες, άλλοτε είχαν το χαρακτήρα βιωματικών εργαστηρίων στο πλαίσιο των οποίων μοιράζονταν τις σκέψεις τους, ανέπτυσαν τη δημιουργικότητά τους και επιδίωκαν την από κοινού επίλυση προβλημάτων και άλλοτε στηρίζονταν σε παρουσιάσεις της δουλειάς τους από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, που είχαν την ευκαιρία να τη συζητήσουν με τους συναδέλφους τους, ενώ οι επιμορφωτές συντόνιζαν την προσπάθεια και επιχειρούσαν συνδέσεις της θεωρίας με την εκπαιδευτική πράξη. Ολόκληρη η επιμορφωτική δραστηριότητα είχε στόχο οι εκπαιδευτικοί να συνειδητοποιήσουν τη σημασία της ενεργής συμμετοχής των

μαθητών στις δραστηριότητες που αναπτύσσονται στην τάξη και ότι αυτή αποτελεί προϋπόθεση για τη μαθησιακή τους εξέλιξη. Να συνειδητοποιήσουν επίσης ότι η ενεργή συμμετοχή των μαθητών συνδέεται με την επιλογή των δραστηριοτήτων και τον τρόπο της ανάπτυξής τους. Όταν οι δραστηριότητες κινητοποιούν το ενδιαφέρον των παιδιών και έχουν θέματα τα οποία τους αφορούν και για τα οποία τα παιδιά έχουν πολλά να πουν, τότε τα παιδιά συμμετέχουν. Να κατανοήσουν ότι είναι σημαντική σε μια τέτοια προοπτική η αξιοποίηση των βιωμάτων και των εμπειριών των παιδιών, αλλά και η εργασία σε ομάδες, που τους δίνει τη δυνατότητα να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και να μοιράζονται σκέψεις, ιδέες και συναισθήματα και ότι για να τα επιτύχουν αυτά έπρεπε να γνωρίζουν καλά το πλαίσιο της συγκεκριμένης κάθε φορά ομάδας παιδιών, τα οποία αναλάμβαναν να υποστηρίξουν.

Οι επιμορφωτικές συναντήσεις προετοιμασίας κάθε θερινής περιόδου εστίαζαν κατά κύριο λόγο στο σχεδιασμό και την οργάνωση των θερινών μαθημάτων, που είχαν περισσότερο συγκεκριμένη εστίαση: επεξεργασία λογοτεχνικών βιβλίων και σχέδια εργασίας που σχετίζονταν με τα ενδιαφέροντα των παιδιών ή με μικρές έρευνες στην περιοχή για τα μικρότερα παιδιά, συστηματικότερη υποστήριξη για τη μετάβασή τους στο γυμνάσιο για τα μεγαλύτερα παιδιά.

Γενικότερα αρκετές επιμορφωτικές συναντήσεις αφιερώθηκαν στη δημιουργική επεξεργασία εξωσχολικών βιβλίων καθώς θεωρείται ότι η καλλιέργεια της αγάπης για το βιβλίο μπορεί να συμβάλει στο να γίνουν τα παιδιά συστηματικοί αναγνώστες και όταν αυτό επιτευχθεί ανοίγονται νέοι ορίζοντες στη μάθηση...

Συμπληρωματική επιμορφωτική δραστηριότητα

Εκτός από τις επιμορφωτικές συναντήσεις, σημαντική συμβολή στην επιμόρφωση των νεώτερων ιδιαίτερα εκπαιδευτικών είχαν οι επισκέψεις στα σχολεία. Στο πλαίσιο αυτών των επισκέψεων οι επιστημονικές υπεύθυνες και οι επιστημονικοί συνεργάτες της δράσης παρακολουθούσαν μαθήματα στις τάξεις και στη συνέχεια συζητούσαν με τους εκπαιδευτικούς υποστηρίζοντας αναστοχαστικές διαδικασίες σχετικά με τη διδακτική τους πράξη. Οι συζητήσεις είτε πραγματοποιούντο χωριστά με κάθε εκπαιδευτικό και εστιάζονταν σε όσα είχαν παρατηρηθεί στην τάξη του στην προοπτική της περαιτέρω βελτίωσης των εκπαιδευτικών του πρακτικών, είτε ήταν ομαδικές με εκπαιδευτικούς που είχαν αναλάβει τάξεις με παιδιά κοντινών ηλικιών ή/και σχεδίαζαν και ανέπτυσαν παράλληλες ή συμπληρωματικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Οι εκπαιδευτικοί κάθε εβδομάδα, όπως αναφέρεται στην έκθεση αξιολόγησης της δράσης¹, κατέθεταν καταγραφή του μαθήματος ή των μαθημάτων της εβδομάδας στο πλαίσιο της οποίας περιέγραφαν τις δραστηριότητες που είχαν αναπτύξει και τις βασικές τους επιδιώξεις, ανέφεραν τις πηγές και τα υλικά που είχαν χρησιμοποιήσει για την ανάπτυξή τους και σχολίαζαν τι κατά τη γνώμη τους είχε πάει καλά και τι όχι, τεκμηριώνοντας αυτά τους τα σχόλια με στιγμιότυπα που αναφέρονταν στο πώς συμμετείχαν τα παιδιά. Έτσι, η διαδικασία αυτών των καταγραφών, που αποτελούν βασικό μεθοδολογικό εργαλείο, τους επέτρεπε να αναστοχάζονται και να αναπροσαρμόζουν τη δράση τους. Εκτός λοιπόν των επιμορφωτικών συναντήσεων και των επιτόπιων επισκέψεων, οι επιστημονικές υπεύθυνες και η επιστημονικοί συνεργάτες, που επόπτευαν συστηματικά την εργασία σε κάθε τάξη, διάβαζαν προσεχτικά τις εβδομαδιαίες καταγραφές που

έστειλαν ηλεκτρονικά οι εκπαιδευτικοί και αλληλεπιδρούσαν μαζί τους ηλεκτρονικά, μέσω skype ή/και τηλεφωνικά. Οι νεώτεροι ιδιαίτερα εκπαιδευτικοί τους απευθύνονταν συχνά για να μοιραστούν μαζί τους σκέψεις σχετικά με τη συνέχεια των εκπαιδευτικών τους σχεδιασμών.

Το γεγονός ότι σε κάθε περίοδο, όπως ήδη αναφέρθηκε, υπήρχαν εκπαιδευτικοί που εργάζονταν στο Πρόγραμμα για πρώτη φορά, καθιστούσε τις επιτόπιες επισκέψεις και τη συστηματική ηλεκτρονική και τηλεφωνική επικοινωνία απόλυτα αναγκαία για την εξασφάλιση της συνέχειας του Προγράμματος στην επιθυμητή κατεύθυνση.

4. Μεθοδολογία αξιολόγησης: εργαλεία αξιολόγησης & ερευνητικά δεδομένα-Αποτελέσματα της Επιμορφωτικής δραστηριότητας.

4.1. Εργαλεία αξιολόγησης και ερευνητικά δεδομένα

Προκειμένου να αξιολογήσουμε την επιμορφωτική διαδικασία που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της τριετίας, βασιστήκαμε σε δύο κυρίως εργαλεία:

ερωτηματολόγιο, το οποίο περιελάμβανε κλειστές και ανοιχτές ερωτήσεις, διανεμήθηκε αρχές Μαΐου στους εκπαιδευτικούς που εργάζονταν στη δράση κατά τη χειμερινή περίοδο 2012 – 2013 και απαντήθηκε από 39 συνολικά εκπαιδευτικούς από τους 51 που συμμετείχαν συνολικά, και

συνεντεύξεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν τέλη Μαΐου και αρχές Ιουνίου με 16 συνολικά εκπαιδευτικούς που ανήκαν σε δύο διακριτές ομάδες: 11 αδιόριστους νεαρούς μειονοτικούς εκπαιδευτικούς και 5 μεγαλύτερης ηλικίας εκπαιδευτικούς, οι οποίοι είχαν αναλάβει μαθήματα στα σχολεία στα οποία δίδασκαν και στο πρωινό πρόγραμμα.

Το ερωτηματολόγιο αποσκοπούσε κυρίως να αποτυπώσει αν οι εκπαιδευτικοί έμειναν ικανοποιημένοι από τις επιμορφωτικές συναντήσεις, στις οποίες συμμετείχαν, σε ποιο βαθμό και ως προς τι τις θεώρησαν ενδιαφέρουσες ή/και σημαντικές και αν είχαν προσδοκίες που δεν ικανοποιήθηκαν (βλ. παράρτημα 4) και στη συνέχεια οι συνεντεύξεις προσπάθησαν να εμβαθύνουν περισσότερο καταγράφοντας τι λένε ότι αξιοποίησαν στην τάξη από όσα άκουσαν ή βίωσαν στις επιμορφωτικές συναντήσεις, πώς συνεργάστηκαν με τις επιστημονικές υπεύθυνες και τους επιστημονικούς συνεργάτες, αν θεωρούν ότι κάτι άλλαξε κατά τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα σε ό,τι αφορά τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τον πώς μαθαίνουν τα παιδιά, τον τρόπο που αντιμετωπίζουν τη διδακτική πράξη, τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζουν τις δραστηριότητες που αναπτύσσουν, τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιούν τα λογοτεχνικά βιβλία, τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιούν τα υλικά κ.λπ. (βλ. παράρτημα 5).

4.2 Ερευνητικά δεδομένα

4.2.α Τα ερωτηματολόγια

Ξεκινώντας από τα ερωτηματολόγια, σ' αυτά αποτυπώνεται ότι η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών για την επιμορφωτική δραστηριότητα που αναπτύχθηκε ήταν εξαιρετικά θετική. Απάντησαν συνολικά 39 εκπαιδευτικοί.

Στην πρώτη ερώτηση, σχετικά με το πόσο ικανοποιημένοι έμειναν από τις επιμορφωτικές συναντήσεις:

- οι 38 από τους 39 εκπαιδευτικούς συμφώνησαν ότι οι στόχοι των επιμορφωτικών συναντήσεων ήταν σαφείς,

- οι 35 από τους 39 συμφώνησαν ότι η συχνότητα των συναντήσεων ήταν ικανοποιητική. Εντούτοις 18 ανάμεσά τους (47%) θα τις ήθελαν ακόμη πιο συχνές, ενώ 12 (21%) τις προτιμούσαν λιγότερο συχνές,
- οι 38 από τους 39 εκπαιδευτικούς έκριναν ότι η διάρκεια κάθε επιμορφωτικής συνάντησης ήταν η κατάλληλη,
- 37 εκπαιδευτικοί έκριναν ότι οι χώροι των επιμορφωτικών συναντήσεων ήταν κατάλληλοι,
- ενώ και οι 39 εκπαιδευτικοί συμφώνησαν ότι η γραμματειακή υποστήριξη ήταν επαρκής.
- 37 από τους 39 εκπαιδευτικούς συμφώνησαν ότι οι επιμορφωτές έδωσαν τα απαραίτητα ερεθίσματα για συζήτηση και προβληματισμό,
- ενώ επίσης 37 δήλωσαν ότι θα σύστηναν τέτοιες επιμορφώσεις και σε άλλους συναδέλφους τους.

Στη δεύτερη ερώτηση, σχετικά με τη βοήθεια που θεωρούν ότι τους προσέφεραν οι επιμορφωτικές συναντήσεις:

- 38 από τους 39 εκπαιδευτικούς συμφώνησαν ότι οι πληροφορίες που δόθηκαν και οι προτάσεις που διατυπώθηκαν ήταν ενδιαφέρουσες,
- επίσης 38 από τους 39 εκπαιδευτικούς εκτίμησαν ότι οι πληροφορίες που δόθηκαν και οι προτάσεις που διατυπώθηκαν τους προσέφεραν χρήσιμα στοιχεία για την ανάπτυξη των μαθημάτων του Προγράμματος, ενώ οι περισσότεροι ανάμεσά τους (33 από τους 39 – ποσοστό 84,6%) θεώρησαν ότι το περιεχόμενο των συναντήσεων ανταποκρινόταν αρκετά (51,3%) ή πολύ (33,3%) στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους.
- 38 από τους 39 εκπαιδευτικούς θεώρησαν τα βιωματικά εργαστήρια ωφέλιμα για τη βελτίωση της δουλειάς τους (20% αρκετά, 77% πολύ), ενώ οι 37 από τους 39 συμφώνησαν ότι τους βοήθησαν στον εμπλουτισμό των διδακτικών τους πρακτικών (36% αρκετά, 59% πολύ) και στην ανάπτυξη βιωματικών δράσεων με τους μαθητές τους (43% αρκετά, 51,3% πολύ).
- 37 από τους 39 συμφώνησαν ότι η αλληλεπίδραση με τους συναδέλφους τους έκανε τις επιμορφωτικές συναντήσεις περισσότερο ωφέλιμη για τους ίδιους (38,5/5 αρκετά, 56,4% πολύ) ενώ 32 από τους 39 συμφωνούν ότι οι επιμορφωτικές συναντήσεις τους βοήθησαν στην καλύτερη κατανόηση των συνθηκών της τάξης (56,4% αρκετά, 26% πολύ), αλλά και στην καλύτερη διαχείρισή της (48% αρκετά, 34% πολύ).

Στις ανοιχτές ερωτήσεις που συμπλήρωναν το ερωτηματολόγιο καταγράφηκε ότι: αυτό που τους άρεσε περισσότερο ήταν τα βιωματικά εργαστήρια και η αλληλεπίδραση και ανταλλαγή ιδεών με τους συναδέλφους τους, ενώ εξέφρασαν την ευαρέσκειά τους για το ενθαρρυντικό κλίμα που καλλιεργούσαν οι επιμορφωτές, για την αίσθηση ασφάλειας που τους προσέφερε το γεγονός ότι είχαν τη δυνατότητα να συζητούν τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν και να μοιράζονται τις δυσκολίες, για το ότι τις περισσότερες φορές έφευγαν από την επιμόρφωση ανανεωμένοι και γεμάτοι ιδέες. «Μου άρεσε που οι επιμορφωτικές συναντήσεις ήταν πάντα σχεδιασμένες πάνω στις ανάγκες μας» γράφει χαρακτηριστικά μία εκπαιδευτικός.

αυτό που δεν τους άρεσε ήταν η μετακίνησή τους από πόλη σε πόλη όταν αυτό συνέβαινε, το γεγονός ότι κάποιες στηρίζονταν μόνο σε θεωρητικές εισηγήσεις, ότι δεν ήταν περισσότερα τα βιωματικά εργαστήρια!

Στην ερώτηση ποια ήταν γι αυτούς τα πιο ενδιαφέροντα στοιχεία οι εκπαιδευτικοί επανέρχονται στο σύνολό τους στα βιωματικά εργαστήρια και την ανταλλαγή ιδεών που είχαν με τους συναδέλφους τους στο πλαίσιο εργασίας σε ομάδες καθώς τα παραπάνω τους βοήθησαν στην καλύτερη αξιοποίηση του υλικού που δινόταν από το πρόγραμμα, στην ανάπτυξη δημιουργικών δραστηριοτήτων με τους μαθητές τους και στην καλύτερη διαχείριση της τάξης.

Σχετικά με το πώς ένοιωθαν στα βιωματικά εργαστήρια σχεδόν στο σύνολό τους ανέφεραν ότι ένοιωσαν καλά. Ειδικότερα είπαν ότι αισθάνθηκαν συναδελφικότητα και αλληλεγγύη, άνεση και αποδοχή από την ομάδα, πιο σίγουροι γι αυτό που κάνουν, ότι έλυναν θέματα που τους απασχολούσαν σχετικά με τη δουλειά τους στην τάξη, ότι ανήκαν σε μια ομάδα με κοινούς προβληματισμούς, ότι ένοιωσαν σαν να γυρνούσαν στα μαθητικά τους χρόνια, αλλά αυτή τη φορά η διδασκαλία γινόταν με τρόπο που τους επέτρεπε να συμμετέχουν ενεργά, ότι μέσα από τη βιωματική εμπειρία εμπλούτισαν τις διδακτικές τους πρακτικές. Μία εκπαιδευτικός είπε ότι στην αρχή ένοιωσε άβολα καθώς βρέθηκε σε μια ομάδα που δεν γνώριζε, στη συνέχεια όμως όχι απλά ένοιωσε άνετα, αλλά ικανοποιημένη γιατί κέρδισε πολλά από αυτή την αλληλεπίδραση, ενώ άλλη μία είπε ότι δεν ένοιωθε καλά γιατί έκανε πράγματα που δεν της άρεσαν.

Στην ερώτηση τι άλλο θα ήθελαν σχετικά με την επιμόρφωση πρότειναν να υπάρχει όλο το υλικό της επιμόρφωσης στο site του Προγράμματος, να αναρτηθεί στο site υλικό που καταθέτουν οι εκπαιδευτικοί από τις διδασκαλίες τους, κάποιιοι ζήτησαν να γίνονται περισσότερα βιωματικά εργαστήρια ή και συχνότερες επιμορφωτικές συναντήσεις!

4.2.α Οι συνεντεύξεις

Όπως ήδη αναφέρθηκε συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με 16 συνολικά εκπαιδευτικούς οι οποίοι ανήκαν σε δύο διακριτές ομάδες: Οι 11 ήταν αδιόριστοι νεαροί εκπαιδευτικοί, μέλη της μειονότητας και 5 ήταν μεγαλύτερης ηλικίας, ανήκαν στην πλειονότητα και είχαν αναλάβει μαθήματα στα σχολεία στα οποία δίδασκαν και στο πρωινό πρόγραμμα. Καθώς δεν μπορούσαμε, λόγω των δυνάμεων που διαθέταμε, να πραγματοποιήσουμε συνεντεύξεις με όλους τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν, επιλέξαμε να κάνουμε συνεντεύξεις με τις παραπάνω διακριτές ομάδες που διέφεραν μεταξύ τους ως προς τις σπουδές, την ηλικία, τη διδακτική εμπειρία και τις πολιτισμικές καταβολές, είχαν όμως το κοινό τριετούς συμμετοχής στις επιμορφωτικές διαδικασίες και στα μαθήματα του Προγράμματος στα σχολεία.

Οι αναλυτικές απαντήσεις τους επιβεβαίωσαν όσα είχαν κατατεθεί από περισσότερους εκπαιδευτικούς στο πλαίσιο των ερωτηματολογίων.

Όλοι ανεξαιρέτως οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, διορισμένοι και αδιόριστοι, δήλωσαν ότι βρήκαν ενδιαφέρουσες τις επιμορφωτικές συναντήσεις και βοηθήθηκαν πολύ από αυτές. Ειδικότερα οι αδιόριστοι νεαροί εκπαιδευτικοί κατέθεσαν ότι έμαθαν πολλά για τη δουλειά τους και ένοιωσαν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και ασφάλεια, ενώ οι διορισμένοι ότι άλλαξαν μέσα από αυτές και διαφοροποίησαν τη δουλειά τους και στο πρωινό πρόγραμμα. Τους άρεσαν τα βιωματικά εργαστήρια γιατί «δημιουργούσαμε εκείνη την στιγμή, δεν καθόμαστε

παθητικά και ακούμε κάποιον να μας λέει, κάνει αυτό και κάνει εκείνο. Αντιθέτως εμείς κάναμε κάτι, οπότε όταν κάνεις κι εσύ κάτι, το ευχαριστιέσαι. Και καταλάβαμε ότι αυτό έπρεπε να κάνουμε και με τους μαθητές μας στην τάξη», αλλά και η ανταλλαγή διδακτικών εμπειριών και ιδεών με τους συναδέλφους τους: «Στις επιμορφώσεις συζητάμε και με τους άλλους εκπαιδευτικούς και ο ένας δίνει ιδέες στους άλλους, δίνουμε παραδείγματα απ' τα μαθήματά μας και αυτό μας κάνει να αισθανόμαστε όμορφα»

Πιο συγκεκριμένα, οι αδιόριστοι εκπαιδευτικοί είπαν ενδεικτικά:

Οι επιμορφωτικές συναντήσεις εμένα με βοήθησαν πάρα πολύ γιατί από το πανεπιστήμιο εντάξει, ας πούμε ήτανε πολλά πράγματα που μας έκαναν στη θεωρία, αλλά δεν είχαμε πρακτική εμπειρία. Με το πρόγραμμα και τις επιμορφωτικές συναντήσεις νιώθω πραγματικά έτοιμη τώρα. Έχω εμπειρία, δεν θα είναι όπως πας την πρώτη μέρα που αγχώνεσαι και ντρέπεσαι τα παιδιά. Πλέον είμαι άνετη με τα παιδιά.

«Βασικά με έχουν βοηθήσει πάρα πολύ και νομίζω πολύ θετικά, έχω πάρει πάρα πολλά πράγματα από τις επιμορφώσεις. Το κυριότερο είναι ότι με βοήθησαν να δω κάποια πράγματα από τη θεωρία στην πράξη και να τα προσαρμόσω μέσα στην τάξη με διαφορετικό τρόπο».

«Αυτό που με βοήθησε πάρα πολύ είναι που άκουγα και οι υπόλοιποι τι είχαν κάνει και ποιες δυσκολίες είχαν αντιμετωπίσει, οπότε ήμουν προετοιμασμένη να μην το κάνω κι εγώ αυτό το λάθος αφού αυτοί το έκαναν και δεν τους πήγε καλά»

Αναφέρθηκαν διεξοδικά στην υποστήριξη που είχαν από τους συνεργάτες που επέπτευσαν τη δουλειά τους:

«Με τις επόπτριες είχαμε την ευκαιρία να μας λένε να κινηθούμε κάπως αλλιώς, ποτέ δεν υπάρχει κάτι σίγουρο, ότι αυτός είναι ο τρόπος και αυτό θα κάνεις και θα καταφέρεις αυτό που θες. Απλά μας κατευθύνουν κάπως και από κει και πέρα αναλόγως με το τμήμα και τα παιδιά που έχουμε εμείς, προσαρμόζουμε και... είδα πολλά αποτελέσματα. Νομίζω πως αν δεν είχα τις επόπτριες, θα ήταν πολύ δύσκολα ειδικά την πρώτη χρονιά».

«Έκανα μια δραστηριότητα, την ξεκινούσα κάπως έτσι, μου έλεγε η επόπτρια 'ποιο στόχο έχεις βάλει;'. Με βοηθούσε να σκεφτώ και να ξανασχεδιάσω πώς θα την ξεκινήσω. Αντίστοιχα βοηθούσαν και οι επισκέψεις που έκαναν στα σχολεία».

«Είναι γενικά ότι μας έκαναν να βλέπουμε κάπως διαφορετικά τα πράγματα, βοηθούσαν και οι συναντήσεις που κάναμε μόνο όσοι είχαμε μικρές τάξεις. Εκεί καθένας έλεγε πράγματα που είχε κάνει στη δική του τάξη και έχουν πάει καλά και παίρναμε ιδέες».

«Ειδικά την πρώτη χρονιά που ξεκίνησα ήτανε στην ουσία η χρονιά που μάθαινα, οπότε σε κάθε δυσκολία που είχα, είχα και την επόπτριά μου να με συμβουλεύει. Ας πούμε έλεγα στις καταγραφές μου ότι έγινε αυτό, είχα αυτό το παιδί, αυτό δεν πήγε καλά και κάθε φορά είχα τη στήριξη και μου έδειχνε το δρόμο κάπως που θα μπορούσα να κινηθώ και να κάνω κάποια πράγματα και αυτό είναι που με βοήθησε πιο πολύ απ' όλα»

«Πολλές φορές όταν συναντιόμασταν με την επόπτρια ήξερε ήδη από τις καταγραφές μας τι έχουμε κάνει και μας έλεγαν απλά τις παρατηρήσεις τους. Αυτό ήταν το καλό με αυτές τις συναντήσεις σε μικρές ομάδες. Σχολιάζαμε πράγματα που έχουμε κάνει και τι μπορούμε να κάνουμε για να τα διορθώσουμε ή να τα κάνουμε ακόμα καλύτερα».

«Η επόπτρια είχε καταφέρει και είχε δημιουργήσει ένα περιβάλλον που μπορούσα να πω τις απόψεις μου και με συμβούλευε εμένα με πολύ ενισχυτικό τρόπο. Με ενθάρρυνε, με ενίσχυε και μου έλεγε να πιστέψω στον εαυτό μου και να δοκιμάσω καινούρια πράγματα.»

«Η απάντηση που παίρναμε από τους επόπτες μας στις καταγραφές μας βοηθούσε πάρα πολύ. Αν κάτι δεν πήγαινε καλά, μας έδιναν ιδέες ότι θα μπορούσαμε να κάνουμε π.χ. αυτό ή για τα επόμενα μαθήματα κάτι εναλλακτικό ή κάτι παρόμοιο. Μας βοηθούσε πάρα πολύ φυσικά αυτό. Όταν έχεις κάποιον δίπλα σου που μπορεί να σε βοηθήσει και να σε κατευθύνει, είναι πάρα πολύ καλό».

Όλοι δήλωσαν ότι μετακινήθηκαν μέσα από τη συμμετοχή τους στη συνεχή επιμορφωτική διαδικασία, ότι είναι πλέον σε θέση να κάνουν διαφορετικές διδακτικές επιλογές, να χειρίζονται διαφορετικά την τάξη και τα υλικά, νοιώθουν πιο ασφαλείς αλλά και απολαμβάνουν περισσότερο τη δουλειά τους:

«Αυτό που έχει αλλάξει σε μένα είναι ότι έχω αρχίσει να παρατηρώ περισσότερα πράγματα, περισσότερες λεπτομέρειες που είναι σημαντικές όμως, που στην αρχή δεν θα μου περνούσε καν από το μυαλό».

«Βλέπω διαφορά από την αρχή μέχρι τώρα στις δραστηριότητες που κάνουμε. Στην αρχή έκανα δραστηριότητες όπως το Φθινόπωρο, ο Χειμώνας, που δεν ήταν τόσο χρήσιμες για τα παιδιά. Δεν είχε τόσο πολύ να μπουν τα παιδιά σε διαδικασία σκέψης, να σκεφτούν και να αναπτύξουν λίγο τη φαντασία. Ενώ τώρα κάνουμε βιβλία, φανταστικές ιστορίες, ή όπως κάναμε τώρα που ο καθένας διάλεξε από έναν ήρωα και χάρις σε αυτούς τους ήρωες ξεκινήσαμε μια ιστορία και την ολοκληρώσαμε εντελώς από το μυαλό μας. Πρώτα όταν τους διάβαζα ένα παραμύθι μετά τους έλεγα να κάνουν μια ζωγραφιά. Τώρα όταν τους διαβάζω παραμύθι μετά το παρατηρούμε προσεκτικά, τι έχει πάνω κάθε βιβλίο για να φτιάξουμε κι εμείς βιβλία. Κάθε βιβλίο έχει μέσα γράμματα, κείμενα, έχει ζωγραφιές, στο εξώφυλλο έχει το συγγραφέα που έγραψε το βιβλίο...».

Στην αρχή δεν ήμουνα δασκάλα, ήτανε σαν να έγινα σιγά-σιγά με το πέρασμα του χρόνου. Στην αρχή αισθανόμουνα ότι δεν ξέρω καθόλου τι να κάνω. Απέκτησα όμως άνεση στην τάξη με τα παιδιά, να τα πλησιάζω καλύτερα, να καταλαβαίνω τον παλμό της τάξης, τι χρειάζονται τα παιδιά. Έμαθα να είμαι πιο δημιουργική».

«Είχαμε στο μυαλό μας τα φύλλα εργασίας που στην ουσία όμως δεν προσφέρουν τίποτα στα παιδιά. Αυτό που έχω μάθει από τη στιγμή που ξεκίνησα τη συνεργασία με το πρόγραμμα είναι ότι τα παιδιά στην ουσία μπορούν να κάνουν θαύματα αρκεί να μάθουμε να τα παρατηρούμε, να τους δίνουμε τις κατάλληλες ευκαιρίες και να τους κινούμε το ενδιαφέρον, το πιο σημαντικό είναι αυτό. Γιατί στην αρχή, όταν δεν ξέρουμε αυτή τη λογική και δεν μας την έχουνε δείξει αυτή τη λογική, θεωρούμε ότι αυτά που ενδιαφέρουν τα παιδιά είναι είτε τα χρώματα, είτε οι ζωγραφιές, ενώ στην ουσία δεν είναι αυτά. Είναι πράγματα από την προσωπική τους ζωή, από το σπίτι τους, κάτι δικό τους, μπορεί να είναι πολλά πράγματα και πρέπει να τα ανακαλύψεις για να μπορείς να τα βοηθήσεις. Επίσης έμαθα ότι είναι σημαντικό να μην τους δίνουμε έτοιμη την πληροφορία, αλλά να μπαίνουν στη διαδικασία να την ψάχνουν μόνα τους».

«Στην αρχή εγώ δεν είχα καν στο μυαλό μου ότι μπορώ να δημιουργήσω βιβλία με τα παιδιά, οπότε άλλαξαν τα πάντα».

«Με τις επιμορφώσεις άλλαξε ο τρόπος που χρησιμοποιώ τα υλικά»

«Επίσης εννοείται πως δεν ήξερα με τίποτα πώς μπορούμε να φτιάξουμε βιβλία με τα παιδιά, πώς μπορώ να τους βάλω σε αυτή τη λογική, όχι μόνο για το τον τρόπο που θα το φτιάξουμε, αλλά και το πώς μπορούμε να δημιουργήσουμε μια ιστορία μόνοι μας, όλη η τάξη μαζί. Όλες αυτές οι επιμορφώσεις μας έβαλαν σε αυτή τη διαδικασία και γενικότερα για κάθε τάξη που έχουμε, δουλεύουμε με διαφορετικό τρόπο, οπότε μας δίνουνε τη βάση και από κει και πέρα πάνω σ' αυτό χτίζουμε κι εμείς».

Το πιο σημαντικό είναι να τους δίνουμε την αφορμή, να τους κινούμε το ενδιαφέρον με κάτι που τους αρέσει και από κει και πέρα να τους αφήνουμε λίγο ελεύθερους να βρουν μόνοι τους το δρόμο τους. Σίγουρα υπάρχουν τα ερεθίσματα μέσα στην τάξη, πράγματα όπου μπορούν να βρουν την πληροφορία που θέλουνε, τα αφήνουμε εκεί πέρα και τα αφήνουμε να ψάχνουν μόνοα τους. Πριν ξεκινήσω στο πρόγραμμα δεν είχα αυτή τη λογική, δεν μπορούσα να συνειδητοποιήσω ότι αυτό είναι το σωστό. Είχα στο μυαλό μου κι εγώ ότι αν θέλει να μάθει κάτι το παιδί, πρέπει να του το δείξω εγώ. Νομίζω πως δεν ήταν και ο καλύτερος τρόπος για να μάθουνε πράγματα τα παιδιά, ειδικά μια δεύτερη γλώσσα. Πρέπει να θέλουν να το ψάξουν μόνοα τους, μόνο έτσι θα τους μείνει στο μυαλό και θα συνεχίζουν να προσθέτουν κάτι παραπάνω μετά».

«Με τις επιμορφώσεις και τα βιωματικά εργαστήρια, αλλά και τη βοήθεια των εποπτριών μας, έμαθα τρόπους να κινητοποιώ τα παιδιά, να μην τους δίνω έτοιμη γνώση αλλά να τους κάνω να αποκτήσουν το ενδιαφέρον και τη θέληση να τη ψάξουν οι ίδιοι δείχνοντάς τους μόνο το «πού» θα ψάξουν. Έμαθα πόσο σημαντική είναι η ομαδική εργασία για τα παιδιά. Πόσο τα βοηθάει να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση και να γίνουν καλύτεροι άνθρωποι μαθαίνοντας να βοηθάνε ο ένας τον άλλο. Το πιο σημαντικό είναι πως στα πλαίσια αυτού του προγράμματος έμαθα να έχω έναν αρκετά διακριτικό ρόλο στη τάξη και να κάνω τα παιδιά να «σκέφτονται» μη δίνοντάς τους (όπως ανέφερα και παραπάνω) τη γνώση στο πιάτο! Έμαθα πόσο σημαντικό είναι και καλλιεργείται και να χρησιμοποιείται η δημιουργικότητα και η απίστευτη φαντασία των παιδιών η οποία μπορεί να μας εκπλήξει πολλές φορές, να δώσει απαντήσεις ακόμα και στα δικά μας ερωτήματα. Επιπλέον χάρη στις καταγραφές έμαθα να παρατηρώ πραγματικά τα παιδιά και να μπορώ να σκέφτομαι και να σχεδιάζω γι αυτά».

«Αυτό εννοείται που έμαθα, είναι το πώς να δουλεύω με εξωσχολικά βιβλία, το καλύτερό μου».

«Αυτό κατάλαβα, ότι μπορείς να μάθεις χίλια δυο πράγματα μέσα από ένα βιβλίο, να το πάρεις από δω, να το πας εκεί. Το προσαρμόζεις σε κάτι άλλο και μαθαίνουν τα παιδιά καινούριο λεξιλόγιο και η γραμματική μπαίνει μέσα και όλα. Κι αυτό ήταν πολύ δύσκολο να το μάθεις, να τα συνδυάζεις όλα μαζί και νομίζω ότι μέσα απ' το πρόγραμμα, αυτό που μάθαμε ήταν πολύ σημαντικό».

Παρότι κάποιοι δηλώνουν ότι οι καταγραφές κάθε εβδομάδα απαιτούσαν κόπο και ήταν κουραστικές, όλοι συμφωνούν για τη χρησιμότητά τους, την οποία δείχνουν να αντιλαμβάνονται με τρόπο που αποκαλύπτει ότι υιοθετούν αναστοχαστική οπτική σε σχέση με τη δουλειά τους:

«Η καταγραφή βοηθάει στην ουσία στο ότι μας βάζει τελικά να παρατηρούμε πράγματα. Αν δεν μπαίναμε στη λογική της καταγραφής, ότι πρέπει να γράψω κι αυτό, πρέπει να παρατηρήσω κι αυτό για να το σημειώσω, νομίζω ότι δεν θα μου περνούσε καν απ' το μυαλό να παρατηρήσω τόσα πράγματα στα παιδιά. Και όταν παρατηρούμε και βλέπουμε τα παιδιά εάν δείχνουν κάποια εξέλιξη ή όχι και τι δυσκολίες έχουνε, μας βοηθάει κι εμάς στην ουσία να κάνουμε κάτι διαφορετικό για να τα βοηθήσουμε»

«Οι καταγραφές με βοηθούν να βλέπω την πορεία των παιδιών. Στη φόρμα που μας έστειλαν ζητάνε και κάποια παραδείγματα κι έτσι εγώ γράφω κάποια παραδείγματα για τα παιδιά, π.χ. πώς ήταν στο σημερινό μάθημα, ποια δραστηριότητες τους άρεσαν πιο πολύ και ποιες όχι κλπ. Και με αυτό που γράφω βλέπω και την πορεία των παιδιών. Επίσης τις διαβάζει η επόπτρια και συζητάμε πολλές φορές στο τηλέφωνο. Αυτό βοηθάει πολύ. Και οι επισκέψεις που κάνουν στο σχολείο. Έχουν εμπειρία και η επόπτρια και η επιστημονική υπεύθυνη, όταν έρθουν βλέπουν κάποια πράγματα, τα συζητάμε και με κάνουν να τα παρατηρώ κι εγώ περισσότερο».

«Για τις καταγραφές στην αρχή μου ήταν πάρα πολύ δύσκολο, αλλά μετά όταν χρειάστηκε να ανατρέξω πίσω και να δω κάποια πράγματα, με βοήθησαν πάρα πολύ

«Στις καταγραφές αναλύω για το κάθε παιδί τι γίνεται. Με βοηθάει γιατί κρατάω αρχείο και ξέρω πού πάει το παιδί, την πορεία του κατά κάποιο τρόπο

Αναφέρθηκαν σε ιδέες που αξιοποίησαν στη δουλειά τους με τρόπο που αποκαλύπτει βαθύτερη κατανόηση της διδακτικής προσέγγισης που υιοθετούσαν:

«Τα παιδιά φωτογράφιζαν το ένα το άλλο πώς είναι χαρούμενοι και πώς λυπημένοι, εμφανίζαμε τις φωτογραφίες και τις κολλούσαμε σε κόλλα A4 και από κάτω έγραφαν λεζάντα. Ήταν κάτι ωραίο και άρεσε στα παιδιά. Όλοι ήθελαν να γράψουν και ο ένας βοηθούσε τον άλλο».

«Είχαμε διαβάσει το παραμύθι και μετά σκεφτήκαμε με τα παιδιά να συνεχίσουμε την Κοκκινোসκουφίτσα και να δώσουμε ένα άλλο τέλος, το οποίο βγήκε πάρα πολύ ωραίο. Μου άρεσε υπερβολικά και ο τρόπος που ζωγράφισαν τα παιδιά αλλά και ο τρόπος που έγραψαν. Και μετά πάνω σ' αυτό κάναμε κι ένα επιδαπέδιο παιχνίδι, όπου ζωγραφίσαμε σε χαρτί του μέτρου το σπίτι της γιαγιάς, το δάσος και διάφορες διαδρομές. Τα παιδιά έγραψαν κανόνες και είχαμε αναφερθεί στο αν έχουν παίξει ποτέ κάποιο παιχνίδι, γιατί μπορεί να είχαν παίξει μονόπολη, φιδάκι κτλ. και ένα μου είπε 'κυρία, στο κόκκινο όταν πάνε, να έχει στοπ'. Κάναμε πιόνια, πήραμε την Κοκκινোসκουφίτσα, τον λύκο, την γιαγιά και τον κυνηγό, τα ζωγραφίσαμε και τα κόψαμε, τα κολλήσαμε σε καλαμάκι και από κάτω σαν βάση για να στέκονται, βάλαμε πλαστελίνη. Βγήκε πάρα πολύ ωραίο και το παρουσίασαν και στους γονείς στην εκδήλωση που είχαμε και ενθουσιάστηκαν και αυτοί. Και τα ίδια τα παιδιά έγραψαν κανόνες πάλι με τον δικό τους τρόπο, αλλά το θέμα ήταν ότι κατάλαβαν

πώς παίζεται ένα παιχνίδι. Το φτιάξαμε και σε μεγάλο χαρτόνι και άρεσε και στους εκπαιδευτικούς στο σχολείο. Κι εμένα μου άρεσε».

«Μέσω της γαντόκουκλας βλέπω ότι έχει μειωθεί η συχνότητα με την οποία μιλάνε την πομάκινη γλώσσα. Μιλάνε τα ελληνικά γιατί έχω πει ότι ο Λάκυ δεν καταλαβαίνει πομάκινα και πρέπει να του μιλάμε ελληνικά».

Οι διορισμένοι εκπαιδευτικοί τόνισαν επίσης ιδιαίτερα πόσο τους άρεσαν και πόσο επηρέασαν τη δουλειά τους οι επιμορφώσεις, πόσο άλλαξαν τη στάση και τις επιλογές τους, όσο σημαντικά οφέλη είχαν οι ίδιοι και πόσο διαφορετικά επιτεύγματα είχαν με τα παιδιά. Είπαν ενδεικτικά:

«Νομίζω ότι ως εκπαιδευτικός πλούτισα γενικά τις γνώσεις μου».

«Βέβαια πάντα είχα την ευαισθησία των μειονοτήτων στο να τους εντάξουμε όλους τους μαθητές μέσα στην τάξη, αλλά στο Πρόγραμμα αισθάνθηκα ότι πλούτισα τις γνώσεις μου και είδα κι άλλες προσεγγίσεις πάνω στην διδασκαλία. Θεωρώ τον εαυτό μου τυχερό γιατί βλέπω ας πούμε και νεώτερες τεχνικές τις οποίες εγώ δεν είχα διδαχθεί»

«Τα βιωματικά σεμινάρια μου άρεσαν πάρα πολύ, τα εφάρμοσα όχι μόνο στα μαθήματα του Προγράμματος, τα εφάρμοσα και στο πρωινό πρόγραμμα και αυτό ενθάρρυνε πάρα πολύ τα παιδιά, παρήγαγαν υλικό, μίλησαν παιδιά που δεν είχαν μιλήσει για πέμπτη χρονιά που τα έχω».

«Οι επιμορφώσεις επηρέασαν και τη στάση μου απέναντι στη δουλειά την πρωινή, επηρέασαν τις πρακτικές μου. Ξέκοψα λιγάκι απ' το βιβλίο. Ενώ πρώτα με ενδιέφερε να βγει και η ύλη, τώρα με ενδιαφέρει να καταλάβει κάθε μαθητής τι κάναμε. Ενώ παλιά έπαιρνα και διόρθωνα τα τετράδια και δεν ωφελούσε κανέναν μαθητή αυτό και δεν ξέρω αν ο καθένας άνοιγε μετά το τετράδιό του να δει τις διορθώσεις, τώρα αναγκαστικά όλοι οι μαθητές θα γράψουν το δικό τους παράδειγμα και θα προσέξουν ίσως για να διορθώσουν και τους άλλους. Αυτό με βοήθησε πάρα πολύ. Άλλαξα τη στάση μου απέναντι στη μάθηση, αν και έχω τόσα χρόνια εμπειρίας».

«Ήταν σαν να παίξαμε, σαν να βρήκα τις φίλες μου ή τους φίλους μου μέσα στα βιωματικά σεμινάρια. Με έκαναν να λυθώ, να ανοιχτώ παραπάνω και αυτό το είδα και σε άλλα άτομα να συμβαίνει, που δεν μου έδιναν την εντύπωση ότι είναι τόσο ανοιχτά άτομα. Και σας λέω ότι αυτό φάνηκε και στα παιδιά. Όταν γίναμε κύκλος μέσα στην τάξη, αισθάνθηκαν κι αυτά όπως αισθάνθηκα κι εγώ, νομίζω. Τώρα αν κοιτάξω τα πράγματα πριν από 2 χρόνια, νομίζω ότι ήμουνα λίγη».

«Κατάφερα έναν μαθητή που δεν μιλάει, δεν έρχεται εκδρομή, να γράψει και να συμμετέχει σε ομάδα. Και να μιλήσει όμως και να ανακοινώσει αυτό που έγραψε. Για μένα είναι κατόρθωμα αυτό που έγινε με αυτό το παιδί. Υπάρχουν μαθητές που στα μαθηματικά δεν βγαίνουν έξω για να τελειώσουν με τις ασκήσεις, δεν βγαίνουν στο διάλειμμα! Αυτό σημαίνει ότι τα παιδιά αρέσκονται σε αυτό που κάνουν».

«Παλιότερα αν με ρωτούσατε αν θα μπορούσαν τα παιδιά Β' ή και Γ' δημοτικού, που είχα πέρυσι, να πάρουνε ένα βιβλίο και να αλλάξουν το τέλος του βιβλίου ή να αλλάξουν τους ρόλους των ηρώων ή να προσθέσουν δικούς τους ήρωες και να κάνουν δικά τους βιβλία, δεν θα μπορούσα να φανταστώ ότι μπορούν να το κάνουν τα παιδιά. Κι όμως μέσα από την παρότρυνση των υπευθύνων του Προγράμματος για το τι μπορούμε να κάνουμε εκεί, έβγαζα πράγματα με τα παιδιά που δεν τα περίμενα».

«Έμαθα να έρχομαι πιο κοντά στα παιδιά, έμαθα να είμαι πολύ κοντά τους και να δουλεύω με ομάδες, να μαθαίνουν μόνοι τους. Έμαθα τις ομάδες και από την πρώτη στιγμή τις μετέφερα και στο πρωινό γιατί μου άρεσε και αποδείχθηκε ότι όταν τα παιδιά σε δουν κάπως διαφορετικά μέσα στην τάξη, δουλεύουν κι αυτά πιο καλά»

«Κι ένα άλλο που παρατήρησα την πρώτη χρονιά ήταν ας πούμε για κάποιους μαθητές για τους οποίους στον πρωινό κύκλο είχα τη γνώμη ότι είναι αδιάφοροι και δεν τους νοιάζει, στο μάθημα το απόγευμα ενδιαφέρονταν πάρα πολύ. Και μετά αυτό τους έκανε να έχουνε περισσότερες πρωτοβουλίες στον πρωινό κύκλο.

«Γενικώς ό,τι κάναμε εμένα με ευχαριστούσε γιατί στο πρόγραμμα έμαθα 5-10 πράγματα καινούρια, να δουλεύω αλλιώς, να ξεφύγω λίγο από τη γραμματική, να δουλεύω καλύτερα με τα παιδιά. Άλλαξα, κι αυτό μεταφέρεται μόνο του στα παιδιά είτε είναι Σάββατο είτε είναι πρωινός κύκλος»'.

Ακόμη και για τις καταγραφές, που κάποιοι δήλωσαν ότι τους κούραζαν, εκφράστηκαν θετικά:

«Στην αρχή μου φαινόταν πάρα πολύ δύσκολο να βάλω τα παιδιά να δουλέψουν ομαδικά. Τώρα μου βγαίνει μόνο του και όταν γυρνάω πίσω και βλέπω τις καταγραφές, γιατί τα γραπτά μένουν, βλέπω ότι νοιώθω καλύτερα τώρα στην τάξη. Νομίζω ότι βοηθάει η καταγραφή. Βλέπεις κι εσύ μέσα από τη δουλειά σου την εξέλιξη ενός μαθητή, το πόσο συμμετέχει, το τι έχει κάνει και μπορείς να γυρίσεις πίσω και να δεις και εσύ η ίδια πώς έκανες τη δουλειά σου και πώς την κάνεις τώρα. Την εξέλιξη δηλαδή της ίδιας της δουλειάς σου, όχι μόνο των μαθητών».

«Σε αυτό που βοηθάει η καταγραφή, είναι στο ότι θα μπορώ να αναζητήσω κάτι μέσα από τις καταγραφές που θα έχω κάνει για κάποια συνέχεια ή για κάτι που θα συμπληρώσω.»

4.3 Αποτελέσματα της επιμορφωτικής δραστηριότητας

Όπως φαίνεται από όσα κατέθεσαν οι εκπαιδευτικοί στα ερωτηματολόγια και στις συνεντεύξεις, όπως αποκαλύπτεται μέσω των καταγραφών τους και όπως καταγράφηκε κατά τις επισκέψεις στις τάξεις τους και την προσωπική επικοινωνία μαζί τους, η επιμορφωτική δραστηριότητα που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος και στην οποία συμμετείχαν οι εκπαιδευτικοί της δράσης 1 πέτυχε τις βασικές της επιδιώξεις. Οι εκπαιδευτικοί τη βρήκαν ενδιαφέρουσα και υποστηρικτική και σημείωσαν ουσιαστικές μετακινήσεις ως προς την αντίληψη που είχαν για τη μάθηση και τις διδακτικές πρακτικές που αξιοποιούσαν. Στις καταγραφές τους παρουσιάζεται ιδιαίτερη εξέλιξη, φαίνεται ότι η ματιά τους

γίνεται όλο και πιο διεισδυτική στο να εντοπίζουν τα καλώς και τα κακώς κείμενα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, στο να παρατηρούν την εξέλιξη των μαθητών τους, στο να αναζητούν λύσεις για τη ενεργότερη συμμετοχή τους. Στις συστηματικές επισκέψεις που πραγματοποιήθηκαν στις τάξεις τους καταγράφηκε ότι στην πλειοψηφία τους επέλεξαν όλο και περισσότερο δραστηριότητες που καθιστούσαν τα παιδιά συμμετοχα και έκαναν παρεμβάσεις που ενεργοποιούσαν περισσότερο αυτή τη συμμετοχή. Οι ίδιοι συνειδητοποίησαν την αλλαγή, δήλωσαν στις συνεντεύξεις ότι ένοιωσαν να γίνονται καλύτεροι δάσκαλοι και να είναι σε θέση να απολαμβάνουν περισσότερο τη δουλειά τους. Κατέθεσαν ακόμη ότι αποδέχτηκαν ως σημαντικά μεθοδολογικά εργαλεία που προτάθηκαν από το πρόγραμμα, όπως η συστηματική παρατήρηση και οι καταγραφές της δουλειάς στην τάξη, και ότι υιοθέτησαν προσεγγίσεις που έδιναν κίνητρα στους μαθητές να συμμετέχουν. Επεσήμαναν πως κατανόησαν ότι η μάθηση επιτυγχάνεται καλύτερα όταν οι ίδιοι και οι μαθητές αντλούν απόλαυση από τη μαθησιακή διαδικασία και φάνηκε να συνειδητοποιούν τη σημασία αξιοποίησης προσωπικών βιωμάτων και εμπειριών των παιδιών. Οι νεαροί εκπαιδευτικοί από τη μειονότητα είπαν ότι ένοιωσαν να τονώνεται η αυτοπεποίθησή τους ενώ οι μεγαλύτεροι από την πλειονότητα κατέθεσαν ότι ένοιωσαν να αποκτούν νέα κίνητρα για τη δουλειά τους.

«Μου αρέσει πάρα πολύ αυτό το πρόγραμμα, πραγματικά λέω ότι και σαν εθελόντρια θα δούλευα, σε τέτοιο βαθμό!», νεαρή εκπαιδευτικός από τη μειονότητα, αποκαλύπτοντας με άμεσο τρόπο την ευαρέσκειά της από την ενασχόλησή της με αυτό.